

O'QUVCHILARDA SAMARALI MULOQOT QILISH QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING USULLARI

Ziyoyeva Irodaxon Umidjon qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari va kichik yoshdagi bolalarda muloqot va kommunikatsiya qobiliyatlarini shakllantirishda foydali bo'lgan usullar va metodlar yoritilgan.

Kirish so'zlar: muloqot, kommunikatsiya, pedagog, metod, empatiya, verbal nutq, noverbal nutq.

Kommunikatsiya (ingliz tilidan olingan communication) aloqa qilish bog'lanish degan ma'nolarni anglatadi. Natijali kommunikatsiya malakalari xuddi boshqa jihatlar singari rejalangan, boshqarilgan va o'rganilgan bo'lishi lozim. Bu o'z ichiga natijali nutq va eshitish qobiliyatlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Masalan: Ingliz tili va ona tili kabi darslarida (o'quvchilar sinfidan qat'iy nazar) dars jarayonida ko'proq kommunikatsiyani yo'lga qo'yish pedagog va bola o'rtasidagi aloqalarni yaxshilashga xizmat qiladi. Darhaqiqat muloqot ko'nikmalarini o'rganish va o'rgatish o'qituvchi uchun eng muhim va zarur faoliyat hisoblanadi. Biroq "qayerdan va nimadan boshlash kerak" degan savol o'ta o'rinli.

O'quvchilarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning beshta asosi quyidagilar:

Birinchidan samarali muloqot qanaqa bo'ladi va qanday shakllantiriladi va nimalarga e'tibor berish lozim?

1. Faol tinglovchi bo'la olish, suhbatdoshning nutqiga qiziqish bildirish;

Bu shuni anglatadiki, nutqni shunchaki tinglash emas balki uni o'z nuqtai nazaridan o'ylab ko'rish fikr bildirish va muloqot qilish lozim. Bu yuqori fikrni jamlashni va diqqatni talab qiladi.

2. Empatiyaga egalik qilish;

Empatiya so'zining ma'nosi bu suhbatdoshni dard qayg'usini chin yurakdan his qilish, hamdardlik bildirishdir. Empatiya yana shuni ham anglatadiki, o'zganing nuqtai nazarini tinglash, tushunish ko'pincha o'zimizning xulosalarimizni e'tibordan chetda qoldirishimizga to'g'ri keladi. Empatiya muloqotda hissiyotlarni va g'oyalarni e'tiborga olishda va tushunishda juda muhim sanaladi.

3. Noverbal usulda muloqot qilish

Muloqotning 93% noverbal nutq usulida namoyon bo'ladi. Nutq asosan qaysi usulda hosil bo'lishiga ko'ra verbal nutq va noverbal nutq kabi turlarga bo'linadi. Verbal nutq deb ovoz chiqargan holda so'z va gaplarni talaffuz qilishimiz va fikrimizni

ifodalashimizdir. Noverbal nutq esa buning aksi ya'ni ovoz chiqarmasdan tana a'zolarimiz bilan muloqot qilishimizdir. Noverbal nutqqa ko'z bilan aloqa qilish (eye contact), qo'l harakatlari (jestlar), yuz harakatlari (mimikalar), tana harakatlari (pantomimalar)ni misol keltirishimiz mumkin va bularning barchasi yaxshiroq muloqot qilish imkonini beradi.

4. Sezgir bo'lish.

Boshqalar kuchli his tuyg'ularni boshdan kechirayotgan vaqtda sezgir bo'lish va o'zimizning his tuyg'ularni tan olib to'g'ri baholash muhimdir. Har bir hissiyotlarni jahl, g'am, tushkunlik, xursandchilik kabilarni jilovlay olgan holda muloqot o'rnatish bu yaxshi kommunikatsiyani namoyish qilish demakdir.

5. So'zlardan foydalanish;

Bu oddiy bo'lib tuyulishi mumkin, ammo odamlar o'z fikrlari va his-tuyg'ularini samarali etkazish uchun so'z boyligini kengaytirish butun umrlik sayohatdir. Bolalarda, ayniqsa, hissiyotlar bilan shug'ullanadigan so'z boyligini kengaytirish ajoyib boshlanish nuqtasi bo'lishi mumkin. So'z boyligini kengaytirish uchun esa hech qanday yosh chegarasi mavjud emas. Bola boshlang'ich sinfdan boshlab, bog'chadan boshlab va hatto juda kichik yosh davridagi oila a'zolari bilan qilgan muloqotdan boshlab nutqi kengayadi. Bunday vaqtda bolaga aytib berilgan ertaklar hikoyalar qo'shiqlar, allalar muhim rol o'ynaydi. Bu nafaqat bola nutqini boyitadi balki tasavvurini, dunyoqarashini shakllantira oladi.

Pedagog uchun o'quvchilarga samarali muloqot qilishni o'rgatishning usullari:

1. O'quvchilarga empatiyani o'rgatish;

Bolalarga empatiyani o'rgatish qisqa jarayon emas. Ammo bu ba'zi asosiy printsiplarga asoslanadi:

a) boshqalarning fikrlari va his-tuyg'ularidan mustaqil bo'lgan fikrlar va his-tuyg'ularga ega ekanligini tan olish

b) vaziyatni boshqa nuqtai nazardan ko'rish qobiliyatiga ega

c) muayyan vaziyatlarda qanday javoblar mos kelishini tan olish

Bu asosiy qobiliyatlarni o'rgatish vaqtida pedagog his tuyg'ularni nomlari va ularni o'z navbatida muhokama qilishi lozim. Negaki, o'quvchilar o'zgaralar bilan samarali muloqotga kirishishdan oldin o'z hislarini anglab yetishlari, to'g'ri nom berishlari kerak. Shuningdek, siz boshqa odamlarning xatti-harakatlari va his-tuyg'ularini ko'rsatishni boshlashingiz mumkin. Bu sinfda bo'lishi mumkin, masalan, "Anvarjon xafa bo'ldi, chunki siz uning qalamdoninini so'ramasdan olgansiz. Iltimos, qaytarib bering va muloyimlik bilan so'rang." Shuningdek, siz televizor ko'rsatuvlari va kitoblardan qahramonning qachon hamdardlik bildirayotganini yoki yo'qligini ko'rsatishingiz va sinfingizdagi bolalar bilan buni o'rganishingiz va baholashingiz mumkin. Sinfidagi darsliklarda berilgan hikoyalardagi qahramonlar xarakterlarini misol qilib keltirish mumkin. Masalan: "Zumrad aqlli qiz bo'lib o'rmondagi buvi bilan

muloyim gaplashdi, unga yordam berdi natijada buvi unga ko'pdan ko'p sovg'alar berdi" kabi yaxshi xulq atvor namunalari misol bóla oladi.

Make the rules for speaking and listening in the class simple and memorable and ensure they are enforced.

2. Sinfda nutq va tinglash qoidalarini belgilash lozim.

Xulq-atvorni boshqarishning katta qismi gapirish va tinglash qoidalarini o'rnatishni o'z ichiga oladi. Bu buyuk kommunikatorlar sinfi uchun ajoyib asos ekanligini ongli ravishda tan olmasligimiz mumkin. Sinfda nutq va tinglash qoidalarini sodda va esda qolarli qilib qo'ying va ularning bajarilishini ta'minlang. Masalan: bir o'quvchi gapirayotganda qolganlarni gap qo'shmasligi, diqqat bilan tinglashlari, savollar bo'lsa so'zlovchi nutqini tugatgach berishga o'rgatish lozim.

Qoidalar quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

- a) Bir vaqtning o'zida bir kishi gapiradi
 - b) Navbat bilan gapirish
 - c) Ko'z bilan aloqa qilish
 - d) Hurmat bilan javob berish
 - e) Sekin va aniq gapirish
 - f) Hurmatli tildan foydalanish
 - g) Ohangni o'zgaruvchan holda saqlash
 - h) Kimdir fikrini bayon qilayotganda diqqat bilan tinglash.
3. Suhbat ko'nikmalarini aniq o'rgatish lozim.

Suhbatlar nihoyatda murakkab va yaxshi suhbat uchun qoidalar har doim ham oddiy emas. Shunga qaramay, bolalar bilan ajoyib suhbatni modellashtirish mumkin.